

ЩИИИ ДУЬНЬЯ

Ахтынская районная общественно-политическая газета

“НОВЫЙ МИР”

1928-йисалай акъатзава. №19 (8831), хемис. 12-май, 2022-йис.

Къимет 10 манат

12+

ГЫЧ СА КАСНИ, ГЫЧ СА ЗАТНИ РИКЕЛАЙ ФЕНВАЧ!

Ватан хуьзвай аскерриз баркалла!

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

9-май, Ватандин Чехи даяе-дин 77-сувар, къадим Ахцегьар. Ина куьчярни майданар даяе-дин ветеранар тебрикзавай лозунграл-дини пайдахралди безетмишнава. Гатфар шагьвардал даяе-дин девир-дин ватанпересвиллин тематикадин

чийрин шикилар, гуя чан алайбур хьиз, бязибур туьгьметдин, бязибур разивиллин насиьатдин тегьерда чаз килигзава. Инсанри сада-садаз Гъалибвиллин сувар мубаракзава...

Райондин актив, мугьманар, ветеранарни вилик-къилик квай ксар кьиле «Ахцегь район» МР-дин кьил Осман Абдулкеримов аваз

парад (адан сих жергейра кьилди-кьилди физвай музыкантри, гьиле-ра ветеранрин портретар кьунвай школьникри – рекьин тийидай полкунни дикьет желбзава) кьиле райондин руководство аваз Ленинан куьчедай обелиск галайвал ахмиш жезва. Митинг, ветеранар ва вири районгьилияр тебрикуналди, Ахцегь райондин регьбер Осман Абдулкеримова ачуьзава.

- 1945-йисан майдиз рейхстаг-дал Ватандин Чехи даяеда Гъалибвиллин пайдах ягъай йикъалай инихь дуьз 77 йис алатнава. Залум даяе-дин цай-гум галуьк тавур са хизанни хъанач. Им даяеда жегьил

Ахцегь районгьилиярин зегь-метдин Чехи игитвал даяе-дин тарихда гьатнава. Даяе-дин йисара районди кьве сеферда оборонадин Госкомитетдин ва СССР-дин Министррин Советдин гьилияр гьилиз кьведай Яру пайдахар кьачуна. Жемьтди гуьгьуьллувилелди кьватна, оборонадин фондуниз 11 миллион манатдилай аргух пулдин такьатар яна. Агъзуралай виниз ксари обо-ронадин имаратар туькьуьрунал кьвалахна. Фронтдиз куьмек тир абурун зегьмет Верховный главнокомандующий И.В.Сталинан шабагьдиз лайихлу хъана. Гьайиф хьи, вахтунни чи арадай Ватандин

нацификация ва демилитаризация авунин даяе-дин махсус операцияда иштиракзава. Гуьрметлу ветеранар, районгьилияр, кьез Чехи Гъалибвиллин сувар мубаракрай! Чандин мягькем сагьвал, яргъи уьмуьр ва хьсан гележегдихь инанмишвал хьурай!

Ватан фашизмдин чапхунчий-рикай кьутармишун патал жегьил чанар кьурбанд авур ахцегьви кьегьал рухвар несилярин риклера эбеди хуьн яз хкажнавай и кьетлен гуьмбетдив са декьикада кисна акъваздайдалай, автоматчикри цавуз салют ягъайдалай ва цукьвед кунчлар эцигна, юьк агъзна абуроз икрам авурдалай куьлуьх шадвални пашманвал какахънавай суварин митинг давамарзава. Анал гьакь Ахцегь, Рутул, Докъузпара районрин военком, подполковник Рафик Мегьамедов, Ахцегь по-

машгьур манийри лепе гуьзва. Сятдин муьжудалай эгечда жемьт Ленинан куьчед ва Советрин Союздин Игит лётчик Валентин Эмирован памятникдин вилик квай майдандал кьватл жезва. Ина Ватандин Чехи даяе-дин иштирак-

Валентин Эмирован майдандал кьезва. Инал юнармейцийри Гъалибвиллин са шумуд метрдин Чехи гъалибвиллин Яру пайдах экъзава. Игит эбеди рикел хуьнин лишан яз, памятникдин цукьвер эцигзава, шикилар язава. Ахца Гъалибвиллин

чанар гайи ва хтана чкъанвай ше-гьерарни хуьрер туькьуьр хьувур, фронтдин далу пата зегьметар члугур ватангьилияр рикел хуьз-вай, чав фикириз ва нетижаар хкудиз тазвай кьетлен сувар я. Советрин армиядин жергейриз са Ахцегьай 2320 касдиз эверна, абур-укай 1740 кьегьалди Ватан патал чанар гана, 2100 далай гзаф аскерар женгерин орденризни медалриз лайихлу хъана. (Райондай санлай фронтда 3500 далай виниз аскерри иштиракна, 1780 кас телеф хъана.) Абурун арада Советрин Союздин игитвиллин твар къазанмишай Ва-лентин Эмированни Гьазрет Али-еван тварари кьетлендиз ванзава. Ватандин азадвални аслу туширвал патал жегьил чанар кьурбанд авур игит рухварни рушар эбеди яз чи риклера амукьда. Ингье, абур кье чахь галаз рекьин тийидай пол-кунин жергейра ава. Кьил агъзна икрамзава чна абурун пак, экуь къаматриз.

Чехи даяе-дин ветеранар акъуд-зава. Коронавирусдин пандемия себеб яз эхиримжи кьве йисуз Обелискдин патав Гъалибвиллин суварни лайихлудаказ кьейдиз хъанач. Гила эвез хьийиз, чна чи садвал, ватанперсвал, Ватан хвейи баркаллу бубайрин крариз вафалу-вал кьалурзава.

Кье чун мад душманри гьужум-завай пара четин девирда яшамаш жезва. Кьиле США, НАТО аваз Рагъ акъидай патан уьлквейрин мурад Россия зайифарун, чуькурун я. Гъавилияр Украинадин стха халкь къасухдай яракъзамашзава, чал элкьуьрзава, тарихдин ашкара вакъияяр, гьатта Ватандин Чехи даяеда чи Гъалибвални кваз, гуя шаклувилик куьтаз алахъзава. РФ-дин Президент В.В.Путин кьилеваз туьхузвай сиясатдай, даяе-дин опера-циядин нетижайрай якъин я, и кар абуралай алакьдач. Душмандин кьилел залпанд акъалжун патал цудралди чи рухвайри Украина де-

гранчастанин командир Андрей Самойлов, и йикъара Украинадин чилел даяе-дин махсус операциядин женгина кьегьалвилелди чан гайи ахцегьви жегьил офицер Тамерлан Ильясован эме Мария Сапарова, Ахцегьрин 1-нумрадин школадин муаллим, шаир Жамиля Саидова (ада РФ-дин Игит Нурмегьамед Гьажимегьамедоваз ва Тамерлан Ильясоваз бахшнавай вичин ши-рар кьелна), зегьметдин ветеран Рагьимат Гьажиева, Ахцегьрин 1-нумрадин школадин ученица Фа-тима Гьажиева, Луткунрин хуьруьн школадин ученица, республикадин «Заз жуван Ватан кьанда» шииррин конкурсдин гъалибчи Сумая Ме-гьамедова ва масабур рахана.

Митингдилай кьулукь адан иш-тиракчийрин кьулугьда Ахцегь погранчастанин чуьлдин кухня акъвазнавай. 9-майдin сувариз талукь тир мярекатар и юькьуз райондин амай хуьрерани кьиле тухвана.

Гъалибвилин пайдах

Ахцегъ район «Гъалибвилин Пайдах» тIвар алай республикадин акция-дик экечIнава. Къейдин, и акция тешкилуни теклиф РД-дин Кьил

рекция чIи къушунри тухузвай махсус женгинин операцияда иштиракзавай аскеррин тереф хуьнин серенжемар активвилелди кьиле физва. Идарайрин ва тешкилатрин

Сергей Меликова гана. Ам алай йисан 10-майдалди давам хъана. Исятда районда Украинада Дон-бассдин ислягъ агъалияр хуьнин

вилик Гъалибвилин Пайдахар куьрсарзава. Идалайни гъейри, чи районда гъаI «Рикел хуьнин вахта» акцияни кьиле физва.

ЖУРНАЛИСТДИН КЪЕЙДЕР

Дуьньядин жандарм – къара империя

Н.А.ГЪАЖИЕВ,
зегъметдин ветеран,
журналист

(Эвел 15-18-нумрайра)

Бес дуьньядин амай уьлквейри, халкъари вуч авурай? МуьтIуьгъ хъана апуькдани? Гъикъан эхда? Идахъ эхир авачни?... Вселенский алемди дисбаланс (къанунар терездикай хкатун) къабулдач, космосдин законар эбеди яз тайин хъанвай къайдада авайбуьр я. «Чил» тIвар алай планетада гъа ихътин дисбаланс мягъкем хъанва. Чилел алай миллетар-инсанар чпи чеб терг ийиз гъазур хъанвай лишанар пара жезва. Ихътин дуьшуьшра цаварин, чаз таквазвай, къуватар къаришмиш жезва. Инсаниятдин тарихдай чешнеяр малум я. Алай христианский аямдин кьилера цийи заветдин 79-йисуз Италияда Везувий вулканди вичин этегрив гвай еке кьве шегъер – Помпей ва Геркуланум михъиз тергзава – са куьруь вахтунда вири инсанарни галаз шегъерар са шумуд метрдин вулкандин лавадин (кузвай лавадин породаяр) ва руькъведин кIаник акатзава. Археологрин ахтармишунри ибур вири чирнава. Абуру ва тарихчийри тестикъзавайвал, и чкайра къайдасуз, марифатдив такъадай гъашервилин ва маса эдебсуз крар-амалар пара хъанвай.

Библейский тарихдани ихътин чешнеяр авай лугъуда. Христианский аямдилай саки къуд агъзурахъ галаз йисар вилик библейский кьве

шегъер – Содом ва Гоморра терг хъана тарихдай квахънава. Абурун кьилел вуч атанатIа гилани еке сир я. Амма къайдасуз, чиркин крар гъанрани сергъятсуз хъанвайди тарихчийри гъа куьгъне девиррилай ихъти тестикъарзава. Абуьр алай чкаяр, терг хуьнин себебар чириз ва жагъуриз археологар, тарихчийр гъамиша алахъунра ава. Тахминан Гоморра шегъердин майдан жагъанва. Гъар жуьредин гипотезаар ава. Залзаладикай рахазва – амма адаз хас лишанар, чилин ландшафтдин, рельефдин дегишвилер авач. Вулкан ятIа лугъузва. Гъаданни лаваяр, руькъведин лишанар жагъанвач. Наводнение, яд акъалтна батмиш хуьникай рахазва. Амма яд акъалтуну накъварин плодородие (бегъерлувал) артухарзава. Анжах накъвар ина вири канва, 7-8 виш йисара са векъ-къални, тартамни ина экъсчIнавач, я малум туш. Метеоритдал акъвазнава. Гуя цавай атай зурба еке метеоритди и чка агъзур йисара са куьнизни виже авачир майдандиз дуьзмишнава. Имни нубатдин гипотеза я. Амма делил чкадал ала – шегъер гел галачиз квахънава.

ГъикI жедатIа садавайни лугъуз жедач. США-дин пехъивилин эхирни я къенепатан гъуьжетар дерин хъана, социальный катаклизмайри, я тахъайтIа тIебиатдин чаз таквазвай жазаламишдай къуватри эцигда. Амайбуру регъятдиз нефес къачудай! Пехъи кIцIихъ фад-геж са эхир хъана кIанда къван!

Хуьрерин духтурар гъевесламишда

Гила мадни гзаф медицинадин къуллугъчийривай хуьрера, шегъердин жуьредин поселока ва екебуьр тушир шегъерра кIвалахунай са сеферда гудай компенсацияр къачуз жедат. И кар патал герек тир дегишвилер «Здравоохранение вилик тухун» госпрограммадик кутунва. Абуьр РФ-дин Гъукуматдин Председатель Михаил Мишустина тестикъарна. Пулар «Земский доктор» ва «Земский фельдшер» программайрин сергъятра аваз гун къалурнава. Гила хуьруьн чкадиз чарасуз яз куьч хуьн куьмек къачуни шартI туш. Государстведин куьмекдикай студентривай-медикривай, гъаIни кIелунар бегъемар авурдалай къулхъ чпин хуьрериз кIвалахиз хтанвай медицинадин колледжар куьтагънавай ксаривайни менфят къачуз жедат.

Духтуривай 1 миллион ма-

нат, фельдшеривай, акушеркай-ривай ва медсестрайивай 500 агъзур манат пул къачуз жедат. Эгер хуьрер яргъал ва четиндаказ физ жедат территорияра аватIа, компенсацияр, талукъ тирвал, 1,5 миллион манатдин ва 750 агъзур манатдин артух жезва. Яргъал тир РагъэкъсчIдай патат, Крайний Северда ва Арктикадин зонадин регионра гузвай пуларин къадарди, талукъ тирвал, 2 миллион манат ва 1 миллион манат тешкилда. Виликдай хъиз, компенсация къачун патал медработникри сагъламардай идарадихъ галаз икьрар кутунун лазим я. Адан бинедаллаз абуру 5 йисалай тIимил тушиз ина кIвалахуни мажбурнама хиве къада. Къабулнавай къарарди хуьрера ва яргъал тир районар духтуррин ва медицинадин къуллугъчийрин кьитвилин месэла гъялуниз хъсан патахъай таъсирда.

ИСКУССТВО

Махачкъалада – шикилрин выставка

Этнический культурадин Центрда «Рисунок: актуальность традиции» тIвар алай выставка ачухна. Экспозицияда 34 художникдин саки 70 кIвалах къалурзава. Абурун арада Россиядин тIвар-ван авай художник, Санкт-Петербургдин государстведин живописдин, скульптурадин ва архитектурадин И.Репинан тIварунихъ галай академический институтдин ва ДГПУ-дин художественно-графический факультетдин выпускникар ва муаллимар ава.

заева.

Выставка ачухунин сергъятра аваз Дагъустандин художникрин Союздин председатель Къурбанали Мегъамедов рахана ва ада художникриз лишанлу вакъиа мубаракна. «Чи хейлин художникри Москвадин ва Санкт-Петербургдин кIелдай заведенийрин куьмекдалди пластикадин реализмдин искусстведин сирер чирна. И художникар къе республикадин чпихъ еке кьимет авай пешекарар я. Чна абурал дамахзава ва яратмишунриз кьимет

«Абуру чаз чпин яратмишунин кIвалахар ихтибарна ва абур вири чна чкадал гъун еке кар я. Адетрин важиблувал реализмда ава. Къе ихътин дилемма ава эхир: реализмдин искусство герек яни, я тахъайтIа вири алай аямдин чIалаз таржума авуна кIандани? Ингъе халкъдиз и ва маса карни акурар, гъикI лагъайтIа Дагъустандин тамашачидихъ икъван чIавадди ихътин мумкинвал авачир», – баянар гана выставкадин куратор, Россиядин художникрин Союздин член ва Дагъустандин лайихлу художник Октай Алир-

гузва. Чун а кардихъ инанмиш я хьи, Дагъустанда ва Россияда изобразительный искусстводик куьтазвай пай квелай ва куь ученикрилай аслу я».

Выставкадиз жегъил художникар, искусстводак рикI алай инсанар, гъаIни авторрин тереф хуьз художникрин мукъва-кьилияр, коллегаар ва дустар атанвай. Серенжемдин мугъманриз выставкадин каталог пайна. Ина художникрин вири кIвалахар, гъаIни абурукай гъар садан биографияр къалурнава. Выставка 15-июлдалди давам жедат.

Гъалибчийр къейдна

Алай йисан 6-майдиз Ахцегъдин край чирдай музейдин женгинин баркаллувилин залда «Заз зи Ватан кIанда» лишандик кваз дидел чIалал ширир кIелзавайбурун Республикадин конкурсдин гъалибчийриз шабагъар гуниин мярекат кьиле фена. Ам Ватан хуьзвайбуьруз талукъарнавай. Конкурсада Къиблепатан Дагъустандин гзаф районрай тир 110 далай гзаф школьникри иштиракна. Ахцегъ райондин Луткунрин хуьрай тир Сумая Мегъамедовадикай гъалибчи хъана. Къвед ва пуд лагъай чкаяр Белиждин поселокадин ва СтIал Сулейманан райондин аялри къуна.

Серенжем тешкилайбурун арада РД-дин жегъилрин крарин рекъай министерство ва РД-дин писателрин Союзни авай. И конкурсдин спонсорвиле Нариман Газалиевич Газалиев экъсчIна. Ада ихътин конкурсриз къаюмвал ийиз им сад лагъай сефер туш. Нариман Газалиевича аялрин гъар са турнирдиз жегъилар гъевесламишун патал 100-150 агъзур манат чара ийизва. ИкI, алай йисуз 9 серенжем кьиле тухун фикирдиз къачуна. Абурукай 3 агалкъунралди кьиле тухванва. Къейдин, 7-майдиз Ахцегъ райондин Гъуьгъезрин хуьре «Гъалибвилин югъ» лишандик кваз армрестлингдай республикадин турнир кьиле фена. Адахъни кутугай пишкешрин фонд авай. Конкурсадин гъалибчийр къейд авунин мярекатдин эхирдай Ахцегъдин край чирдай музейдин администратор Агъмед Дагъларова серенжемдин иштиракчийр патал музейда итижлу экскурсия тешкилна.

Ответственность за нарушение законодательства о пожарной безопасности в лесах

Н.С.ЛИХАЧЕВ,
Дербентский межрайонный
природоохранный прокурор,
советник юстиции

Постановлением Правительства Российской Федерации от 07.10.2020 года № 1614 утверждены Правила пожарной безопасности в лесах, которые устанавливают единые требования к мерам пожарной безопасности в зависимости от целевого назначения земель и лесов и обеспечению их пожарной безопасности при использовании, охране, защите, воспроизводстве лесов, осуществлении иной деятельности в лесах и при пребывании граждан в лесах, а также являются обязательными для исполнения органами государственной власти, органами местного самоуправления, юридическими лицами и гражданами.

В соответствии с п.п. 10, 11 указанных Правил, со дня схода снежного покрова до установления устойчивой дождливой осенней погоды или образования снежного покрова органы государственной власти, местного самоуправления, учреждения, организации, иные юридические лица независимо от их организационно-правовых форм и форм собственности, а также граждане и лица без гражданства, владеющие, пользующиеся и (или) распоряжающиеся территорией, прилегающей к лесу (покрытые лесной растительностью земли), обеспечивают их очистку от сухой травянистой растительности, пожнивных остатков, валежника, порубочных остатков, отходов производства и потребления и других горючих материалов на полосе шириной не менее 10 метров от границ территории и (или) леса, либо отделяют противопожарной минерализованной полосой шириной не менее 1,4 метра или иным противопожарным барьером.

Запрещается выжигание хвороста, лесной подстилки, сухой травы и других горючих материалов (веществ и материалов, способных самовозгораться, а также возгораться при воздействии источника зажигания и самостоятельно гореть после его удаления) на земельных участках, непосредственно примыкающих к лесам, защитным и лесным насаждениям и не отделенным противопожарной минерализованной полосой шириной не менее 0,5 метра.

Аналогичные требования содержатся в Правилах противопожарного режима в Российской Федерации, утвержденных постановлением Правительства Российской Федерации от 16.09.2020 г. № 1479.

За нарушение правил пожарной безопасности в лесах предусмотрена административная и уголовная ответственность:

- за уничтожение или повреждение лесных насаждений (ст. 261 УК РФ) – в виде штрафа, обязательных, исправительных и принудительных работ, лишения свободы;

- за нарушение правил пожарной безопасности в лесах (ст. 8.32 КоАП РФ) – в виде предупреждения или административного штрафа;

- за нарушение требований пожарной безопасности (ст. 20.4 КоАП РФ) – в виде предупреждения, административного штрафа или приостановления деятельности.

Цин къаналрин сагъиб

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

Сутаев Мегъарам Сутаевич (1881-1965). Вичин вахтунда ам (шикилда) Самур дерада лап нуфузлу ва карчи ксарикай сад хъана. Бакуда инкзилабчи фяле, Ахцегъ районда дугунардай цин къаналрин гегъенш къурулуш туьклуьруник къил кутур, вичин регъбервилик кваз 1939-1940-йисарин декабрь-январь варцара жемятдин мел-бигердин къайдада (Къиблепатан Дагъустандин районрин колхозрайни фялейрин махсус дестеяр куьмекдиз рекъе тунай) «Ахты-Какинский» цин къанал туьклуьрай и уьтквем пешекар итим къени инсанрин рикел алама, адаз рагъмет гъизва.

И мукъва чун адан твар эхцигнавай хтул Сутаев Мегъарамахъ галаз гуьруьшмиш хъайила, ада заз баркаллу чехи бубади вичин хсуси гъилералди кхъена, машинкадал элянавай са чар (2-пай галамачир и чар гила Ахцегърин край чирдай музейдин экспонат я) къалурна. Вахтунди лап хъипи авунвай и чарчи иесидин инсанвилини карчивилин лайихлувилерин гъакъиндай шагъидвалзавайвилай чна агъадихъ ам куь фикирдиз гъизва.

«1896-1919-йисара Бакуда нефтлад мяденрин фяле яз, зун гъана пролетариатдин гъерекатрин активный иштиракчи хъана: вири ихтиярар гъилевай пачагълугъдин аксина фялейрин забастовкаяр къиле тухвана, Мукътадир Айдинбегован, рутулви Гъани Эминован регъбервилик кваз бакудин большевикрин чинебан парттешкилатдин тапшуругъар тамамарна... Яшайишдин гъалар себей яз 1919-йисуз зун хайи Ахцегърин хуьруьз ахкъатна. 1919-1975-йисара райондин гъар жуьре идарайрани карханайра ва 1925-58-йисара датлана дугунардай цин майишатдин Управленидин къурулушда зегъмет чугуна. Сифте 12 йисуз инженер-техниквиле ва 21 йисуз – начальниक्виле. И девирда техникадин рекъай жуван регъбервилик кваз Ахцегъ, Докъузпара ва Рутул районра цин майишатдин са жерге имаратар эцигна кардик кутуна. Гъабурукай яз «Ахцегъ-гуьне», «Ахцегъ-къуза» къаналрин ва Агъасиеван тварунихъ галай колхоздин къаналрин къурулушдин (умуми яргъивал – 19 км), санлай 8,9 километрдин яргъивал авай 6 трубопроводдин, вацун кърехар мягъкемаруни 320 кубометр бандар ягъунинин тварар къаз жседа. Докъузпара района майишатдин къенепатан 3 къанал (яргъивал 21,6 км), 7 водопровод (10,7 км) ва Рутул района 17 километрдин яргъивал аваз майишатдин къенепатан 4 къанал ва 600 метр алай водопровод кардик кутуна.

Гъар йисан гатфариз дагълара жиивер цгъаз ва къати марфар къваз арадал къвезвай тлебиатдин бедбахтивилер алудунихъ галаз санал чна датлана пуд райондин магистральный ва майишатдин къенепатан къаналарни цин имаратар реконструкция хъийизвай.

Анжах гъакI таъминариз жезвай чавай йис-йисандавай артух жезвай багъман-чивилин, саларбанвилин ва тварцин магъсулрин майданар патал дугунардай цин игътияжар.

Ватандин Чехи дяведин девирда за, зегъметдин фронтдин иштиракчи яз, контролёр-десятниквилин везифарни тамамарна. Сувар, базар йикъар талгъана, галатун тийишиз, дуьз 33 йисуз производстводин гъа са къурулушда кIвалахна. Компартиядини Советрин Гъукуматди зи зегъметар са шумудра ДАССР-дин Верховный Советдин Президиумдин Гъуьрметдин грамотайралдини «Хуьруьн майишатдин отличник» лишандалди, «Баркаллу зегъметдай», «Ватандин Чехи дяведин 1941-45-йисарин баркаллу зегъметдай» медалралдини къиметлу пишкешралди къейдна...

- Ахцегъ, Докъузпара ва Рутул райондин хуьрерин агъсакъларин сиверай заз жуван чехи бубадин тIварцIихъ лугъузвай лайихлу келимаяр ван хъайила, гъадан гъуьрметдай захъ галаз хуш рафтарвилер акурла, рикI дамахдин гиссерив ацуду. Гъелбетда, а гъуьрметдиз, чехи бубадин баркаллу крариз вафалу жез алахъзава зун. Месела, Мегъарам бубадин тIвар эбеди авунин мурад-метлебдалди 2010-йисуз чна мягъледин собранидал адан кIвачихъ Ахцегърин гуьне патан са куьче ягъунин меслят хъана ва и жигъетдай анал рейсавилелди къабулай къарар Ахцегърин хуьруьн ва райондин Собранийризни рекъе тунай. Райондин руководстводи и кардин тереф разивилелди хвена, адан тIвар эбеди авунай пара къадар сагърай, – лугъуз, рикел хкизва жегъил итим, баркаллу чехи бубадин тIвар-кар хуьзвай хтул Мегъарам Сутаева.

Вичин вири уьмуьр, къуват хайи халкъдин къуллугъда эцигай Мегъарам Сутаеван шикил-къамат тамамди хъун патал чна ам лап мукъвувай чидай касдихъ галазни суьгъбетарна.

Ханагъа Мегъарамовна Эскендерова (Сутаева), чи игитдин хайи руш, 50 йисан тежриба авай муаллим, РФ-дин просвещениедин отличник: - Зи рагъметлу буба чешнелу чехи хизандин къил ва вичин девирдин зурба техник-инженер тир. Дагълух чилер дугунардай цик кутунин бажарагъдин рекъай адав агакъдай хътин къвед лагъай пешекар Самур дерада мад авачир. Вичин чирвилер ада Бакуда машгъур промышленник Нобелан нефтладин мяденрин управляющий, инженер Форцманавай къачуна. Гъа макъамда чи чехи буба Сутай вичин хизанни галаз Бакуда яшамаш жезвай. Хизандин дуст хъанвай Форцмана вичин хъихъ галаз санал (са классда кIелзавай таяр-туьшер ва къунишияр тир гадаяр мектебдилай къулухъни пара вахтара санал жедай) зигъинлу Мегъарамазни вичин рекъай тарсар гудай. Гъатта гуьгъуьнай вичин хъихъ галаз Германияда кIел давамарунни теклифзавай дагъви гададиз, амма бубади ихтияр ганач. «Мад гъич санани кIел тахвуртлани, цин къаналар туьклуьрдай пешекар яз, вав ви сенят-фу гва!», - лагъанай адаз инкзилабдин какахъай макъамда Бакудай хъфидайла немс инженерди. Авай чирвилерал рази тахъана, гуьгъуьнай Мегъарама Буйнаксдин техникумни куьтыгъна.

Ахцегърин мектебда 5-класс акъалтIар авур зун бубади Огни шегъерда дагъви рушарин интернатдик кутунай. Рикел алама, «Шасенем, заз ина акъваздай вахт авач. Ма,

и зи рушан, ам тербиялу аял я, рабатвал ая» лагъана, буба хъфенай. Интернатда адаз, захъ галаз Ахцегъ нугъватдал рахазвай дишегълидиз, вирида Александра Яковлевна лугъуз акурла, каникулриз хтайла, за бубадивай и кардин сир жузунай. «Ам Александра ваь, чи мягъледаллай Ягъядин руш Шасенем я, бала. Маса халкъарин арада урусламиш жезвай хътинди я, амма дидед чIал, милли адетар ада квадарзавач, жуванбуруз алакъдай куьмекарзава», - жаваб ганай бубади.

За агалкъунралди гъа интернат, 1966-72-йисара ДГУ-да математикадин факультет акъалтIарна, са йисуз Чеперин мектебда тарсар гана, ахпа къенин йикъалдини Ахцегърин 2-нумрадин юкъван мектебда кIвалахзава.

Зун интернатда 8-классда авайла, буба рагъметдиз фена, гъавилай адакай пара крар, суьгъбетар заз масабурун сиверай ван хъана чиди. Зи бубадиз къве паб ва цIуд аял - вад гадани вад руш - авай. Сифте паб Гуьльнисе айвандилай аватна, набут аму-къайла (медицина зайиф яз, дуьз 25 йисуз а дишегъли алкъана амукъна), хизандин язухдай адан вичин тIлабуналди бубади 1943-йисуз Гарагърилай (а макъамда ада Гарагъиз хъвадай цин трубопровод чIугъузвай) 2-паб – чи диде Багъдат хкана. Гъадазни чун – вад аял хъхъана. Лагъана кIанда, чи чехи хизан пара гъуьрметлудиказ яшамаш жезвай. Месела, кIвале чехи диде Гуьлсенемал алуьк тавуна, къуншидив лигем, гъата фуни вугудачир. Датлана къуллугъдал алай буба кIвале чаз тек-бир аквадай. КIвализ хтайлан, тади квайвилай пара вахтара ада стIун кIвачелайни хутIундачир. «Са табуретка гъваш, чан руш» лагъана, вилик чай къведалди кIвачерик табуретка кутуна, хуьуьгъандал алуькдай. Гъамиша муьгман галайвилай са кIвал чна муьгманриндини фялейринди яз гъазурнавай. Парани пара ана къиле Рутулрин къаналдин бригададин бригадир Къурбан халу аваз рутулрин фялеяр жедай.

Мегъарам буба Ахцегъа камаллу месляти хъизни машгъур тир. КIвал эцигдайдини, мехъер-межлис кавагъдайдини, мел-бигердайилани мягълединбур гадал алуькдай. ГъакI улакь (лацу балкIан квай фургъун чи кIвале жедай ва хуьтIай акъудун патал балкIандиз гъукуматди лазим къадар векъер, жмых гудай) гереке, ва гъар жуьре маса месэлайрин патахъайни инсанар адан къилив къведай. «Я диде, чи буба хуьруьн судья яни?», - бязи вахтара агъ акъатдай чай.

Мегъарам бубадин инсанвилин ва мергъяматлувилин къилих къалурзавай хътин са къве дуьшуьш. Дяведилай гуьгъуьнин йисарин четин вахт тир. Рутула бубадал рагъметлу Вагъид духтурдин (Вагъабов) диде гъалтда. Алуькдай пек-парталдихъ кIулан са чувал текил дегишна, Ахцегъиз хуьрек рекъел алай ам парни гъаз бубади Мишка лакIаб алай вичин лацу балкIандал ахкъадарда ва «килиг гъа, вах, гъич санални эвичIмри, гъайванди вун, секиндиз хутахна, чи кIвалин вилик квай ядран майдандин кимив ахгакъарда» лагъана, таъкимарда. Вич лагъайтIа, къайгъуйрилай къулухъ гъанай Ахцегъиз кIвачи-кIвачи хтанай.

«Ахты-Какинский» къанал тухудайла, чи кIвале агъзурралди «Летучая мышь» - нефтлад лампаяр ва бочкайралди нафтар авай. Чи хизандин пеше гъа лампаяр ми-хъун, абур нафтар цун тир. ХуьтIуьн алакIай береда фялейри нефтлад экуьналди пуд

сменада кIвалахзавай эхир. Бубадин сивай ван хъайивал, магъсулрин агъзур гектар-ралди чилер дугуник кутадай мумкинвал гуьзай и къаналдихъ а макъамда дяведин стратегиядин мана авай. ИкI, къунидиз са бутылка нафтар гана лугъуз, буба силисдик акатна, дустагъиз кIан хъайи дуьшуьшни хъанай.

Къез чиди хъи, исятда Ахцегъа саки гъар садан гъаятда къуй (хъвадай михъи яд хуьзвай гъавиз) ава. Чи шартIара датлана хъвадай михъи яд тежезвайвилай бубади гъеле дявед йисарилай вилик Ахцегъа сифте яз кIвалин вилик къванцин чарх алай къуй эцигна. 18 тонн яд къазвай ам исятдани ишлемишзва. Мягъледа сада мехъер кавагъдайла (эгечIдайла), бубади стхайрив яд ахвадарна, къуй михъидаказ чухъуз ва ам таза цив ахцIуриз тадай. Сивел хъвер-зарафат алай ва кIула цурун кварар авай 20-25 паб гуя жергедаваз чи гъаятдиз атана, абур къуйдай мехъер ятар тухур гуьзел шикилар гилани зи вилерикай каразава. Абуруз регъят хъун патал бубади гъаятдиз къилди кран акъуднавай. «Чир хуьхъ, чан балаяр, жемятдиз яд гунилай еке суваб кар авач. Им за са чаз ваь, вири мягъле патал эцигнавай къуй я», - яд кIанз къверибуроз чна чин чIуриз кичIела ара-ара тикрардай бубади. Гъакъикъатдани, Хъваскаррин чи мягъледа (исятда Мукътадиран тIварцIихъ галай куьче), гъатта гуьне патла лагъайтIани жедиди, чи къуюдай хийир-шийирдиз яд ишлемиш тавур хизан авач...

Зи рикел Мегъарам Сутаевакай Ахцегърин музейдин директор, ДАССР-дин культурадн лайихлу работник Фикрет Дагъларова лагъай келимаяр алама: - Са шумуд йисуз Мегъарам Сутаеван гъилик бригадирвална, заз ам лап хъсандиз чидай. Гъакъван михъи, селигъалу, гъилий гъар са кар фир ва зурба суй авай инсан тир ам, рагъмет хуьй! Исятда гъиле еке дипломарни къуватлу техника аваз, жемят дугунардай целди таъминариз жезвач. Ада вичин хивез хушуналди вири Самур дерадин хуьрер-мулкар гъам дугунардай ва гъам хъвадай целди таъминарунин жавабдар месэла къачуна, къилиз акъудзавай. Месела, «Ахты-Какинский» къаналдин яд ада акI дуьздаказ ишлемишдайвал пайнавай хъи, къаналдик квай хуьруьнэгълийриз гъардаз дугунардай вичин югъ, вахт-чIав чидай. Нубатсуздаказ яд ишлемишун, ам гъакI вацIузни кIамариз ахвадарун, артухлама, рекъера тун халис тахсиркарвал яз гъисабдай. Лацу балкIандал алаз гъар юкъуз ада вичи гуьзчивалдай районда къаналрин кIвалахрин къурулушдал, вучиз лагъайтIа хуьруьн майишатдин экономика, жемятдин гъал-агъвал иллаки сезондин вахтара къаналра дугунардай яд хъунилай аслу тир. Гъа къаналрин, яни вацIун яд хъуни ийизвай жемятди, гъикI хъи яд къацIурдай кас жедачир.

Гатфариз къаналар экъягъиз ва я марфар - селлерикди къаналар къайдадай акъатна, КIелез хивай къавалри зуьрне-далдамдик ван кутурла (эхъ, гъар са дуьшуьшдиз ва гъар са мягъле патал бубайрилай адет яз атанвай талукъ макъам авай. Гъайиф хъи, и хъсан адет гила гакъатнава), гъиле перкаца аваз мел-бигердиз къарагъ тийир кас жедачир. КIвале куьмек авачирбуру хуьруьн общественный крарин кассадиз тайин къадар пул гудай. Кхъин тавунвай и адетар къасухдай кваз такъаз, месела, нубатсуз яд гуьзвай, яд кIамариз ахвадарзавай, рекъера гъавай тахсиркарриз сифте сеферда туьнбуьгъ ийидай. Нагагъ и крар тикрар хъхъайтIа, абурун никIера Мегъарам Сутаеван гъилибанри балкIанрал йигътвай, къанал туьклуьр хъийир мелез текъвер ксарин кIвалерин къавариз пер ягъай дуьшуьшарни хъана. Гъавилай Мегъараман сивихъай-гъилихъай инсанриз гъакъван игътияр тир.

Шарвилидиз ухшар Сутаев Мегъарам хътин ахцегъвияр чи арайра, гъайиф, лап тIимил я. Гъавилай гъабур рикел хуьнихъ, тIварар эбеди авунихъ, чпин чешнейралди акъалтзавай несил тербияламишунихъ акъалтIай еке метлеб ава.

Ветерандин тIварунихъ яна

Дербентдин куьчейрикай сад Ватандин Чехи дяведин ветеран, Чеперин хуьрай тир СултIан-Агъмед Девришбегован тIварунихъ яна. Чехи Гъалибвили суварин вилик квай юкъуз Ватандин Чехи дяведин ветеран, Сталинграддин ягъунрин

иштиракчи, полковник, СССР-дин гъуьрметлу чекист СултIан-Агъмед Девришбегован мемориалдин къул ачухуниз талукъ шадвилин мярекат къиле фена. Мемориалдин къул адан тIварунихъ янавай куьчеда эцигнава. «Чна гъар йисуз Ватандин Чехи дяведин ветеранрин гуь-

рметдай куьчяр абурун тIварунихъ язава. Им чи буржи я. Чна Ватандин аслу туширвал патал женг чIугур игитар рикел хвена кIанда», – лагъана кIватI хъанвайбуруз гражданилин оборонадн ва агъалияр хуьнин рекъай Россиядин Дагъустан Республикада авай МЧС-дин

Къилин начальниктин заместитель Муслим Девришбегова. Ада вичин чехи буба СултIан-Агъмед Девришбегован гъуьрметдай куьче адан тIварунихъ ягъуниз талукъ къарар къабулай Дербент шегъердин руководствомдиз чухсагъул лагъана. Рикел хкин, СултIан-Агъмед Девришбегов Ахцегъ райондин Чеперин хуьре 1920-йисан 1-мартдиз дидедиз хъана.

Ахцегъар – ачух цавун кIаник квай музей

Бязи дуьшуьшра маса чкайра куьчуьрмишнавай са йикъа кIвале акъуднавай уьмуьрдин 10 йисалай гзаф гузва.

Анатолий ФРАНС

Лугьудайвал, эгер Дагъустан багъа хтар ятIа, Ахцегъ район адан кIиметлу жавагъиррикай сад я. Инсанриз къадим Ахцегъар пара кIанда. Ада инсанар магнитди (микънатIисди) хъиз, неинки вичин килигуниз лайихлу чкайралди, вижевай дагълух пейзажралди, тIебиатдин девлетралди желбзава. Ина, дагъдин къве вацI какахъзавай чкадал, гъайбатлу дагъларин лембекда (жемина) къетIен ауради агъавалзава. Дерета хъсанвал ийиз кIани, мугъманперес, чпин крайдин девлетлу тарих къайгъударвилелди ва кIанивилелди хуьзвай, гъакIни маса халкъарин культу-

мугъманрин фикир гугурт квай кудай минеральный чешмейри (гъамамар, жениар), музейри, республикадин ва федеральный метлебдин тарихдин ва архитектурадин памятникири, арабрин миссионер Масламади (Абу Муслима) бинеламишнавай Жуьмя-мискинди, XIX асирдин Ахцегърин къеледи, тарихдин муькъвери, Ахцегърин куьгъне паюни (архитектурадин тарихдин ансамбль, ротонда галай къисайрик квай хътин КIелез хев), жегъилрин машгъулардай «Самур» комплексди, девекъушрин фермади ва килигиз лайихлу маса чкайри чпел желбзава.

Къайдадиз хканвай къеле-

минациядай, гъакIни «Шарвили халкъдин руьгъ лишанламишун» проектдай Ахцегъ район РД-дин культурадин Министерствонин 1-дережадин Дипломдиз лайихлу хъана.

2017-йисан августдиз Дагъустан Республикадин туризмдин ва халкъдин художественный селятин рекъай Министерствонин муниципалитетра туристивилин кIвалах виридалайни хъсандиз тешкилуни рекъай республикадин 1-конкурс киле тухвана. Ана Ахцегъ район Къиблепатан территориальный округда виридалайни хъсанди яз гъисабна. Адалай гуьгъуьна Дербент шегъер ва Мегъарамдуьруьн

радив ва тарихдив дикъетлудаказ эгечIзавай зегъметкеш, медени инсанар яшамаш жезва. Шахсуз, Ахцегъар Дагъустандин тарихдинни культурадин туристивилин килин центрайрикай сад я. РД-дин Гъукуматди 2019-йисан 27-мартдиз чпихъ республикадин мугъманрин ва агъалийрин арада виридалайни гзаф машгъурвал авай бренддин туристивилин 12 маршрутдин арада Ахцегъ районни («Ахцегъар – ачух цавун кIаник квай музей») гъавайда къейднавач.

Иниз къвезвай гзаф къадар

дин бинедал Хуьруьгрин тамуз, Шалбуздагъдин, Гитин килин дагълариз, Цуругърин чарчардиз, гадарнавай хуьрериз, яхдиз ва балкIанраллаз фидай маршруттар галай музейдинни туристивилин чIехи комплекс яратмишиз жеда. Виридалайни хъсандиз ял ядай жуьре – им тIебиатдихъ галаз алакълувал, чкадин агъалийрин адетрихъ ва къайдайрихъ галаз танишвал я эхир. Туризмдин рекъай кIвалах къакъан дережада аваз тешкилзава. ИкI, 2014-йисан 25-сентябрдиз «Этнокультурадин туризм ва халкъдин адетар» но-

район авай. 2018-йисан ноябрдиз «Агроэкотуризм» номинацияда «Ахцегърин ичерин сувар» проектдай Ахцегъ район мад сеферда 1-кадиз лайихлу хъана.

Туризмдикай (экотуризм, этнотуризм, агротуризм, сагъламардай, илимдинни чирвилер хкаждай, диндинни зияратчи-вили) къетIен бренд – район вилик финин виридалайни гзаф гележег авай хел хъун лазим я. ИкI хъун патал гъакъикъатдани бинеяр ава. Кар анжах талукъ тир инфраструктура яратмишдай ресурсрихъ гала.

Армрестлингдай турнир

ЧIехи Гъалибвилин суварин вилик квай йикъара Гъуьгъвезрин хуьре «Гъалибвилин гил» лишандик

кваз жегъилрин арада армрестлингдай республикадин турнир киле фена. Ам Гъалибвилин йикъаз талукъарнавай. Акъажун-

ра Махачкъаладай, Каспийскдай, Дербентдай, гъакIни Хив, СтIал Сулейманан ва Ахцегъ районрай тир виридалайни хъсан спортсменри иштиракна. Серенжем РД-дин Минспортдин ФК-дин, спортдин ва спортдин резерв гъазурунин рекъай Управленидин начальник Халитбег Махачева ачухна. Ада акъажунрин спонсор Нариман Гъалиеваз Къиблепатан Дагъустанда спортдин серенжемар киле тухуниз датIана куьмекар гунай чухсагъул лагъана ва турнирдин вири иштиракчийрихъ агалкъуарни гъалибвилер хъун вичин мурад тирди къейдна.

Акъажунар дуствилин гъалара киле фена. Эхирдай адан тешкилатчийри серенжемдин вири иштиракчийриз ва мугъманриз кудай тIуьнар ва чай, ширинлухар алай столрихъ теклифна. Турнирдин пишкешрин фондунин 75 агъзур манат тешкилзавай.

Т.Н.ИЛЬЯСОВ

Чун, вири ахцегъвиар патал, залан, эвезиз тежедай магърумвал хъанва! Украинада махсус тапшуругъ тамамарзавай вахтунда чи ватангъли, Ахцегърин хуьруьн агъали Ильясов Тамерлан Нариманович игитвилелди телеф хъана. Тамерлана лап куьруь, амма вакъийарив ацIанвай уьмуьр кечирмишна. Адан анжах 21 йис тир. 2022-йисуз Москвадин высший общевойсковой командный училище агалкъунарлди куьтягъайдалай ва лейтенантдин звание къачурдалай къулухъ Тамерлан Брянский областдин Клинец шегъердиз рекъе туна. Ина 12721-нумрадин аскер-вилин часть бинеламиш хъанвай. Гъа ина ам къуллугъиз амукъна. Вичиз хас тир лайихлувилелди ада къуллугъ килиз акъудзавай ва гъа са вахтунда боксдай, гъилин женгинай ва спортдин маса жуьрейрай киле тухузвай областдин, региондин ва халкъарин арадин акъажунра гъалибвилер къазанмишзавай. Чешнеллу аскер яз, ада эхиримжи 4 йисуз Москвада Яру майдандал чIехи Гъалибвилин парадра иштиракна.

Украинада махсус операция башламишнавай вахтунда Тамерлан акъажунра авай ва ам вичин частуниз нубатдин мад са гъалибвал гъаз хтана. Ина адаз малум хъайивал, адан вири юлдашар Украинадиз рекъе гъатнавай. Жавабдар, викIегъ, намуслу офицер яз ам гуьгъуьлудаказ чи уьлкве нацистрин ва экстремистрин тешкилатрикай хуьн патал вичин юлдашрин гуьгъуьниз фена.

Махсус операция киле тухузвай вахтунда къалурнавай къетIен агалкъунар ам мотострелковий взводдин, ротадин ва батальондин командирвиле тайинарнавай.

Алатай вахтуна лугъуз гъикъван залан ятIани, Тамерлана инсандин виридалайни хъсан ерияр жанлудаказ саднавай. Виридалайни хъсан ери лагъайтIа, мублагъвал, Ватандин ва жуван халкъдин бахтлу гележег патал женг я. Тамерлан жуьрэтлувилин, къегъал-вилин, вафалу ватанпересвилин, хъсан крарин, къакъан мураддин, рикIин къайгъударвилин ва еке гуьрметдин чешне я. Магърум-вили, пашманвили ва хажалатди мукъва-къилийрал ва багърийрал тунвай руьгъдин хирер сагъар хъийиз жедач. Тамерлан чи уьмуьрдай хъфена, амма чи рикIерай ваь. Къуй Аллагъди ам Женнетдал шадар авурай! И баркаллу инсандин къамат чи рикIерай акъатдач!

Ахцегъ райондин руководство

Кыл кутуна

Апреддин эхирра райондин реабилитационный Центрдин тербиячяр тир Р.Эмирбеговади ва А.Самедовади 1941-1945-йисарин Ватандин ЧIехи дяведа Гъалибвилиз талукъарнавай мастер-класс тухуник кыл кутуна. Райондин художественный школадин завуч Г.Алимова гъа и школадин муаллим Р.Мамаеван куьмекдалди фашистивилин Германиядал

Гъалибвилин йикъаз талукъ яз «Гъалибвал аялрин вилералди» кыл алаз серенжем тешкилна. Мастер-класс киле тухузвай вахтунда янавай шикилдай квез аялрихъ галаз киле тухузвай кIвалахдал, дуствилин гъаларал гуьзчивалдай мумкинвал ава. Чаз райондин художественный школадин къуллугъчийриз РЦДПОВ-диз къвезвай чи аялриз дикъет гунай чухсагъул лугъуз кIанзава.

2022-ЙИСАН II-ПАЙ ПАТАЛ

«ЦИЙИ ДУЬНЬЯ»

ГАЗЕТ КХЫЗ БАШЛАМИШНАВА

Ругуд варз патал почтадай газет кхьинин кьимет 261,66 манат я. Редакциядай ва я киоскдай квевай чи газет 200 манатдай кхьиз жеда. Играмин районгъелияр!

Чна квез хайи «Цийи дуьнья» кхьиниз эверзава.

Чиреквизитар: ИНН-0504007157 КПП-050401001 Р/СЧЕТ-4070181700001000026 Л/СЧЕТ - 2003Ш29490 БИК -048209001

Райондин «Цийи дуьнья» газетдин редакциядин къуллугъчийри Украинадин вакъийарин иштиракчи

ИЛЬЯСОВ ТАМЕРЛАН

телеф хъунихъ галаз алакълу яз, адан хизандиз ва мукъва-къилий-риз, дериндай хажалат чIугуналди, башсагълугъвал гузва. Рагъмет хъурай вичиз!

«Женгинин стхавилин» Ахцегъ райондин отделенидин коллективди

ИЛЬЯСОВ ТАМЕРЛАН

телеф хъунихъ галаз алакълу яз, адан хизандиз ва мукъва-къилий-риз, дериндай хажалат чIугуналди, башсагълугъвал гузва. Рагъмет хъурай вичиз!

Цийи дуьнья

(Новый мир)

Учредитель:

Администрация
Ахтынского района
Республики Дагестан
Главный редактор
Д.Ш.ШЕРИФАЛИЕВ

Газета перерегистрирована Управлением федеральной службы по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций по РД 22 января 2019 г. Регистрационный номер ПИ № ТУ 05-00401.

Позиция редакции может не совпадать с точкой зрения авторов, которые несут ответственность за достоверность и объективность предоставленных для публикации материалов. Рукописи не рецензируются и не возвращаются. При перепечатке ссылка на «Новый мир» обязательна.

Адрес редакции и издателя:
368730, РД, Ахтынский район,
с. Ахты, ул.Герейханова, д.33.

Телефон главного редактора
8(988)-654-59-49

Электронная почта газеты:
newworld1928@mail.ru

ИНДЕКС 63312

Газета «Новый мир» отпечатана в ООО «Типография-М» по адресу: г.Дербент, ул.С.Курбанова, 25. Электронная версия газеты на сайте www.akhty.ru

По вопросам качества печати обращаться в типографию ООО «Типография-М»

Время подписания в печать по графику 14.00.

Подписано в печать 14:00

Газета выходит 52 раза в год.

Тираж 1500 экз.

Заказ №